

Tzv. Druhý jihoslovanský vliv

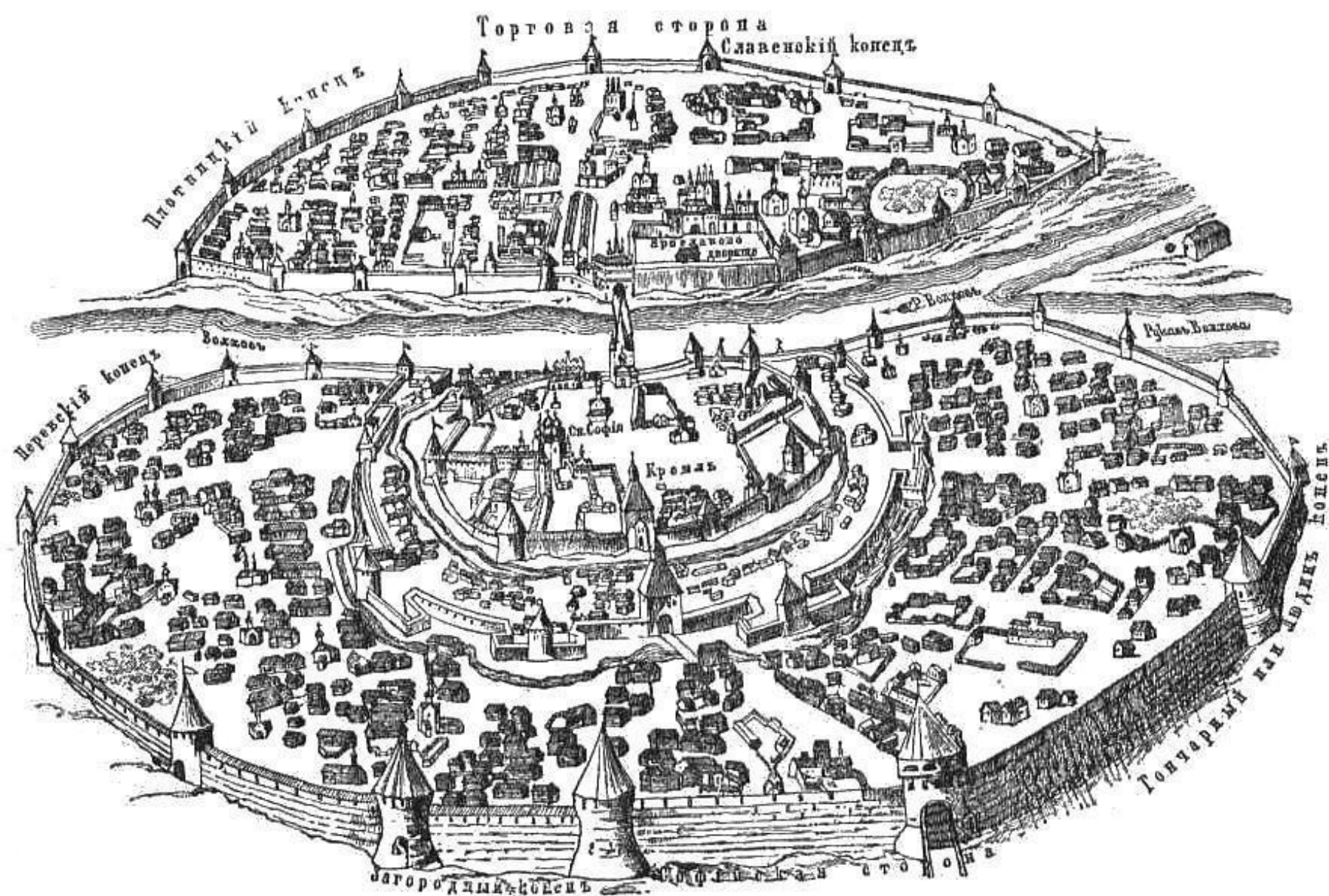
Dějiny východoslovanských jazyků 4

Mgr. Vladislav Knoll, Ph.D., DSc.

Verze 4 (16.3.2026)

Obsah

1. Politický a jazykový kontext
2. Východoslovanská církevní slovanština ve 14.st.
3. Střední církevní slovanština
4. Tendence písemných jazyků ve 14.st.

Politický a jazykový kontext

Geopolitický vývoj

- 60. léta 13. stol.: vznik [Moskevského knížectví](#), sjednocení [Litvy](#)
- 1340-1392 válka o haličské dědictví: **Haličsko-volyňské knížectví rozděleno** mezi Polsko a Litvu, Podkarpatská Rus již tehdy v Uhersku
- 1359 [Moldávie](#) získává samostatnost
- Do 1362 připojení zbytku dnešního Běloruska a Ukrajiny k Litvě (VKL) => začátek východoslovanské kolonizace oblastí na hranicích Velké stepi (vytvoření budoucích východoukr. nářečí)
- 1379 mise Štěpána Permského ke Komi spojená s vytvořením komijské (staropermské) abecedy
- 1380 Kulikovská bitva: vzrůst sebevědomí zvětšujícího se Moskevského státu

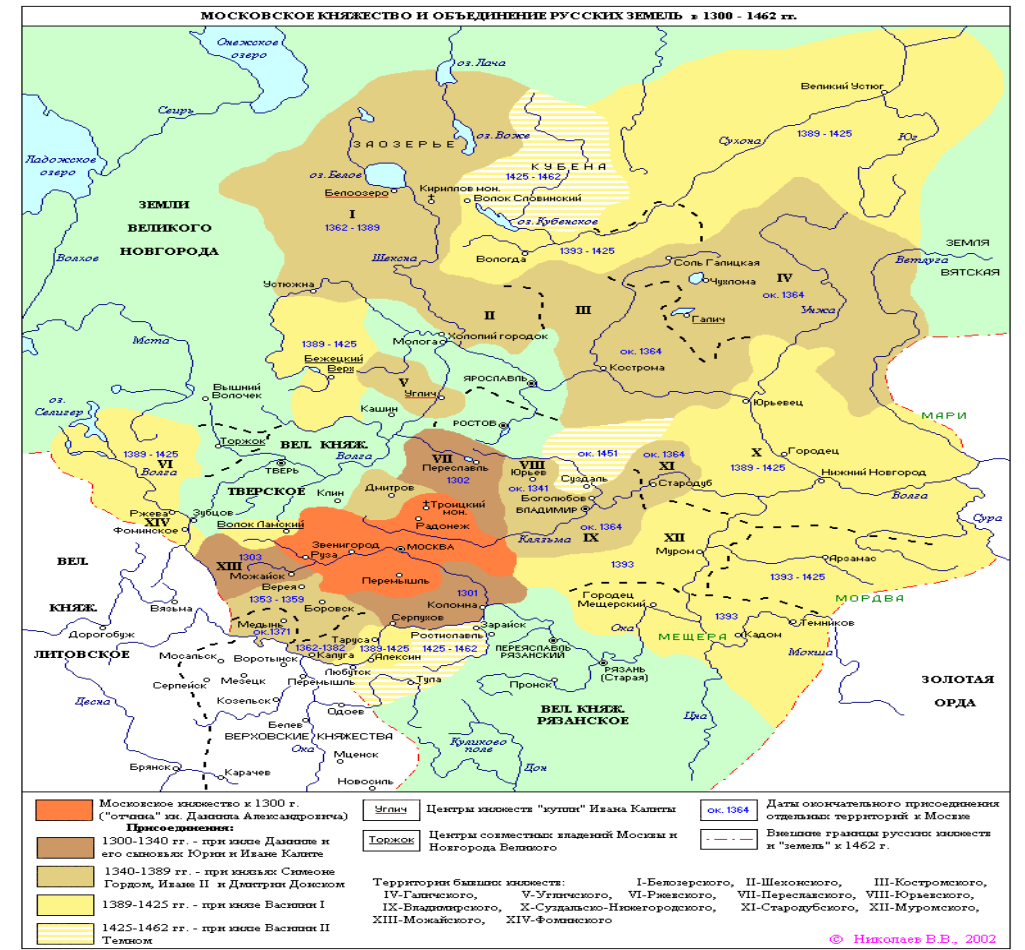
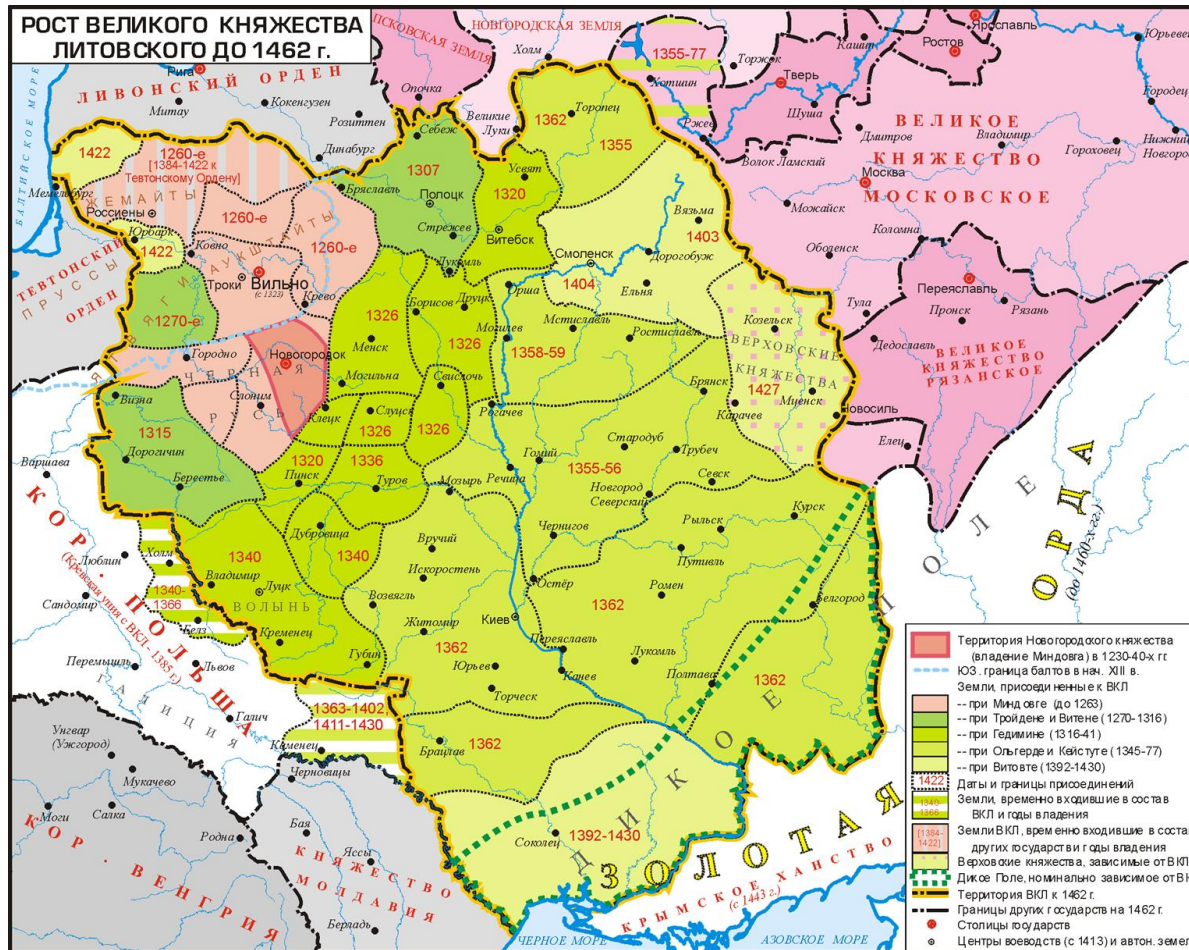
чтение	А, jA	Б	Г		
					
название	АН	БУР	ГАЙ		
	Д	Э	Ж	ДЖ	
					
	ДОЙ	Э	ЖОЙ	ДЖОЙ	
З	ДЗ'	И, j	К	Л	М
					
ЗАТА	ДЗ'ИТА	И	КОКЭ	ЛЭЙ	МЭНО
Н	О	П	Р	С	Т
					
НЭНО	ВОЙ	ПЭЙ	РЭЙ	СИЙ	ТАЙ
У	ТШ	Ш	Ы		
					
У	ЧЭРЫ	ШОЙ	ЫРЫ		
Ѣ	В	О, Ѧ			
					
ЯТЬ	ВЕР	ОМЕГА			

Geopolitický vývoj

- 1385 **Krewská unie**: litevský velkokníže Jogaila se stává polským králem (dočasná personální unie) => šíření katolictví na Litvě
- Od 1387 šíření magdeburského práva VKL (dnešní Bělorusko): posílení role měšťanů a městské samosprávy
- 1404-1403 připojení Smolenského knížectví k Litvě
- 1472-1499 Rozšíření Moskevské Rusi až po Ural (přivtělení Permské, Vjat'ské a Jugorské země)
- 1453 **Pád Byzantské říše**
- 1478 **dobytí Novgorodské republiky** Moskvou
- 1480 konec *Tatarsko-mongolského jha* (nadvlády Zlaté/Velké hordy)

Východní Evropa mezi Moskvou a Litvou

Západní jazykové inovace (zejména VKL)

- Rozšíření svébytné vokalizace sonant z jihu na sever (ukr. *кривавий*, brus. *кывавы*) (13/14.st.)
- Ztvrdnutí /r'/ (ukr. *море*, br. *мора*), v brus. důsledné (ukr. *рябина*, brus. *рабіна*) a ztvrdnutí /č/ (od 14.st.)
 - Oddělení běloruštiny
 - Asibilace /dʃ/, /tʃ/ > /dz'/, /c'/ od 15.st. (*дзеці*)
 - Šíření akání od jihovýchodu (15.-16.st.)
 - Další vývoj haličsko-volyňské zóny
 - přechod nového Ъ (e v zavřené slabice) > i (ukr. *лид*) (14.st.)
 - Zánik měkkostní korelace před původními e/i => smíšení i/y (ukr. *милиї*) a (14.st.)
 - o v zavř. slabice > zavř. o > ii > i (*кинь*, 17.st.)
 - Oddělení karpatských dialektů (v Uhersku)
 - Nebylo zasaženo smíšením i/y (*милыї*)
 - Mohly se zachovat přechodné fáze reflexů /o/ v zavřené slabice (/u/, /ü/).

Vývoj severovýchodního dialektu (Moskevský stát)

- Rozšíření akání jako následek Moskevské teritoriální expanze (sporadicky od 14.stol., převládlo ve 2. pol. 16.stol., Крысько 2020: 18)
- Ztvrdnutí *ž/š* (jako ve většině vsl. dialektů) (od konce 14.st.)
- *e > o* před tvrdou souhláskou (*зелёный*, 14.-16.st.) se rozšířilo i na západ (brus. *зялёны*)
- Šíření *yj/ij > oj/ej* (nom. *добро́й, си́ней*) (14.-15.st.)
- Míšení *ě/e* nejdřív v nepřízvučných slabikách

Jazykový kontakt s turkickými jazyky

- Týká se především severovýchodní (a částečně jižní) Rusi během hegemonie **Zlaté hordy**
- Chánové snad do 80. let 13. stol. používali **mongolštinu** (z ní např. slovo *ярлык*) psanou ujugským písmem, na mincích nahrazuje od 14. st. arabština (20. léta 14. století: přijetí islámu), rozšířena i znalost perštiny
- dominantním jazykem **kypčacká turkičtina**:
 - Barvy: *алый, карий*
 - Oblečení: *башимак, кафтан, штаны, шаровары*
 - Zvířata a plodiny: *барсук, арбуз, ревень, тафакан*
 - Hospodářství: *амбар, сарай, чердак, чулан*
 - Státní uspořádání: *казна, орда, ярлык*
 - Ozdoby: *алмаз, изумруд*
 - Další: *кулак, курган...*

- Halič

- Sílí **polský vliv**
- Většina země v pol. 14.st. pohlcena Polskem
- V administrativě používána **latina**, místně ruténština (překlad Vislického statusu)
- Polonizmy v úředním jazyce: *круль, твержа, бискупъ, бурькрабъ, гофмистръ*

- Novgorodská republika

- Novgorod členem Hanzy, kde je dorozumívacím jazykem a písemným jazykem **střední dolní němčina**
- Dolnoněmecké lexikum bylo většinou překryto pozdějšími hornoněmeckými nebo nizozemskými výpůjčkami: *шкан > шкаф, сталь*
- Je zkoumán frazeologický vliv novgorodské ruštiny na písemnou dolní němčinu

Jazykový kontakt v jiných oblastech

Rané východoslovanské výpůjčky v lotyštině

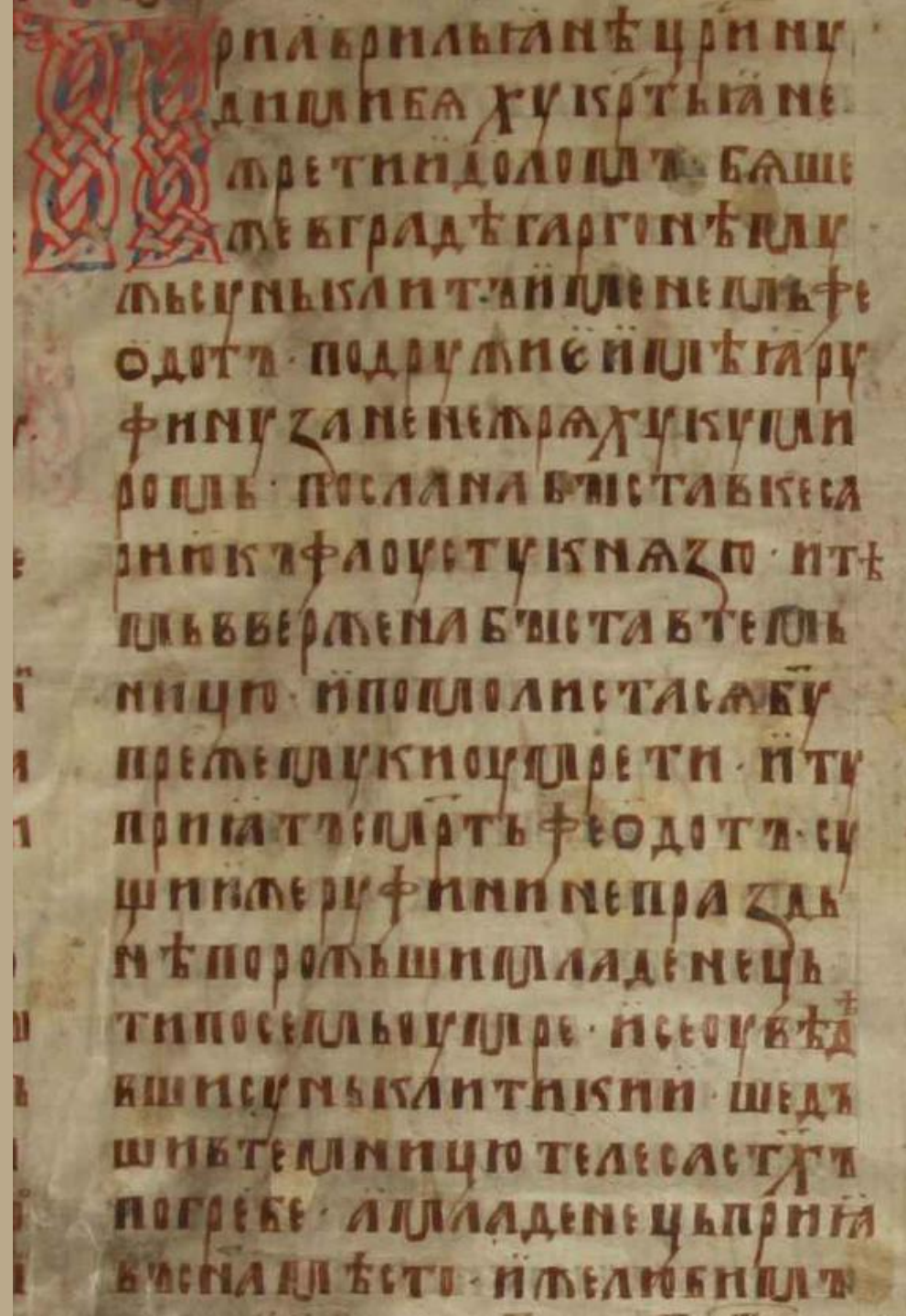
- CILVĒKS
- DOMĀT
- GRĒKS
- ISTABA
- KRĀSA
- STRĀDĀT
- SODS

Církevní slovanština u východních
Slovanů ve 14. st.

Standardní varieta

- Do pol. 14. st. **se zpravidelňuje** standardní varieta
 - Redukce použití jery – v silné pozici jsou vokalizovány (гордѣ, долгѣ, верхѣ), stabilní na konci (kromě předložek).
 - Distribuční pravidla písmen **ѣ/е, ѡ/а, оу/у** (2. jen po souhlásce)
 - **-иѣ** nahrazeno **-ѣѣ** (бытьѣѣ)
- Asi od pol. 14. st. změny
 - Nahrazení **ѣ > е**
 - Rozbití pravidla **оу/у**
- Odstředivé tendence csl. různých vsl. oblastí
 - Halyčsko-volyňská:
 - **ѣ** m. **е** zavřených slabikách se čím dál víc zpravidelňuje (корѣныѣ, ѣще, дѣлатѣѣ)
 - Smíšení **у/в**: оу градѣ, вченикѣ, оуслѣдѣ
 - Zápis **верху, торѣжникѣ**
 - Zápis **дожчѣ**
 - Novgorodsko-pskovská
 - Zápis **дожгѣ**
 - Pomíchané sykavky (nejvíce v Pskově)

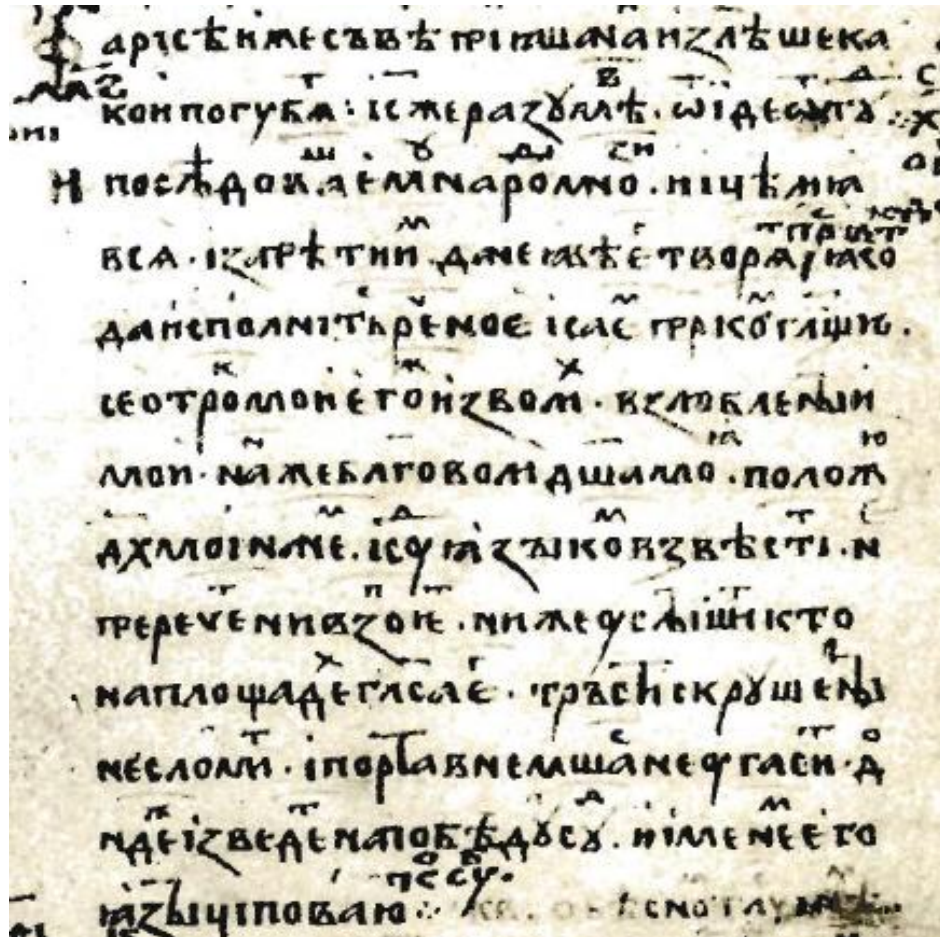

Čudovský Nový zákon

- 1. kompletní verze Nového Zákona u východních Slovanů (tj. neliturgická verze)
- Překlad zřejmě vytvořen v Konstantinopoli, případně na Athosu
- **Napodobování řečtiny:**
 - přesný překlad z řečtiny
 - Vizuální nápodoba řečtiny
 - Použití přízvuků (poprvé u východních Slovanů, ale neodpovídají konkrétnímu jazyku) a přídechů.
 - Nápodoba dobových řeckých písmen a pravopisu.

Ukázka Čudovského NZ (Mt 12, 14-21)

Фарисѣи же ишѣдъше съвѣтъ сътвориша на нь, како и погоубать. Исоусъ же разоумѣвъ отиде отъ тѣдѣ. И по нѣмъ идѣ народи мнози, и ицѣли ѿ всѣхъ, и запрѣти имъ, да нхѣ двѣ юго творять, да събждеть сѧ реченою пророкомъ Исаѣемъ глаголющемъ: се отрокъ мой, югоже изволихъ, възлюбленъи мой, на ньже благоизволи доуша моѧ; положѣ доухъ мой на нѣмъ, и сѣдѣ ѡзѣкомъ възвѣстити. Не прѣречеть ни възъпиѣтъ, не оуслышитъ никѣтоже на распѣтиихъ гласа юго. Трѣсти съкроушенѣи не прѣломить, и прѣта в)ньмѣша сѧ не оугасить, до идеже възведеть на побѣдѣ сѣдѣ. И на имѧ юго ѡзѣци оупъвають. (Vajsova rekonstrukce stsl. textu)

Завѣť Ivana Kality kol. 1339 – adm. jazyk

*[Около 1339 г.] — Духовная грамота великого князя
Ивана Даниловича Калиты.*

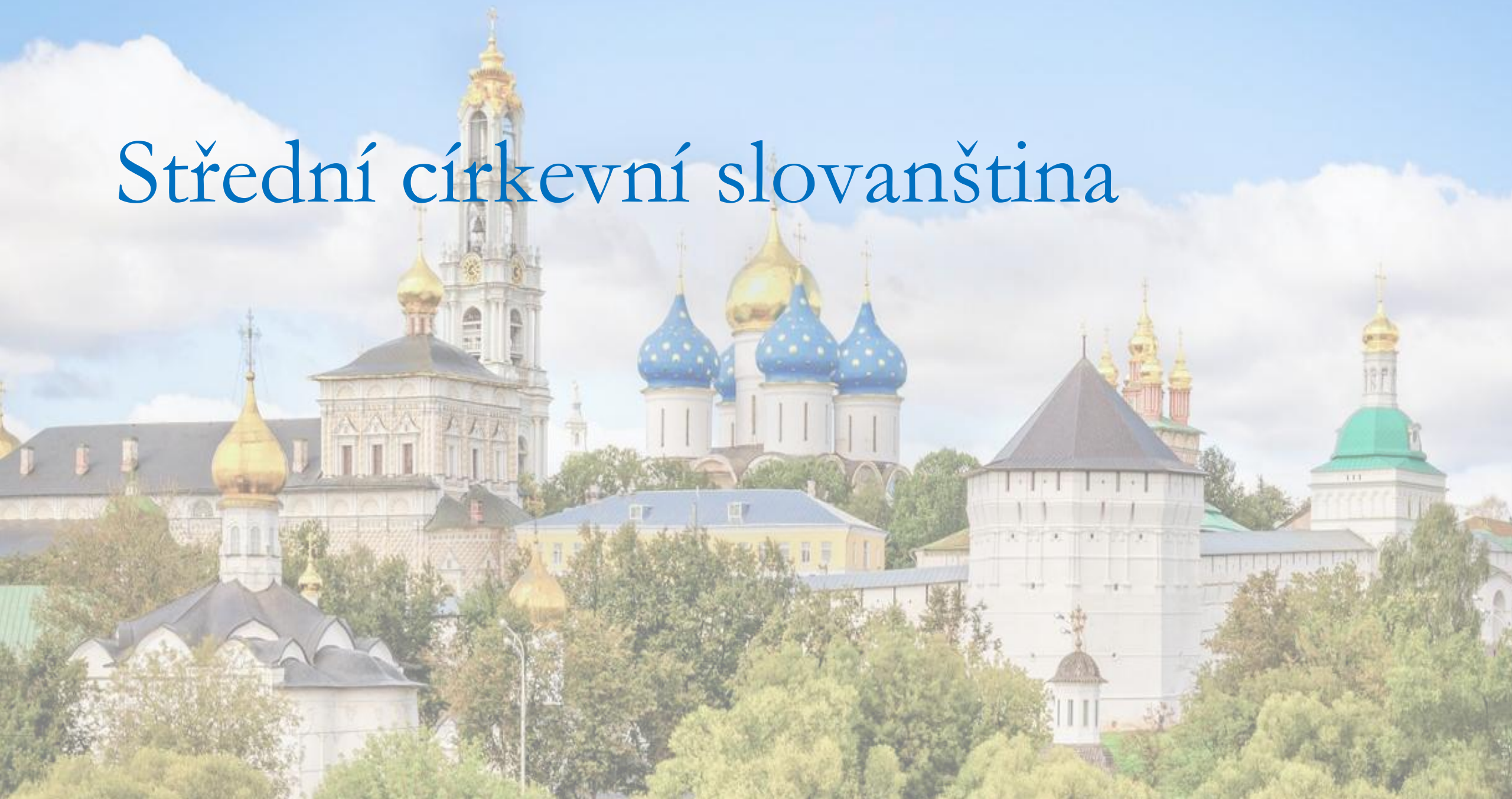
а) Первый вариант.

Во има о(т)ца и с(ы)на и с(вата)го д(у)ха, се ѡзъ, грѣшныи худыи рабъ б(ож)ии Иван[ъ], пишу д(у)ш(е)вную грамоту, ида въ Ворду, никимъ не нуженъ, цѣлымъ своимъ оумомъ, въ своемъ здоровьи. Аже б(ог)ъ что розгадаѣтъ о моемъ животѣ, даю радъ с(ы)н(о)мъ своимъ и княгини своимъ.

Приказываю с(ы)н(о)мъ своимъ оч(и)ну свою Москву. А се ѡсмь имъ роздѣлъ оучинил:

Се далъ ѡсмь с(ы)ну своему болшему Семену: Можайскъ, Коломъну со всеми Коломенскими волостми, Городенку, Мѣзыню, Пѣсочну, Похране, Оустъ-Мерьску, Брошевую, Гвоздну, Иван[и], [де]ревни Маковецъ, Лѣвичинъ, Скулневъ, Каневъ, [Гжелю, Го]рѣтову, Горки, [село Аста]фьевскою, село на Сѣверьсцѣ в Похранѣскомъ оуѣздѣ, село Константиновскою, село Орининское, село Островское, село Копотеньское, селце Микульскою, село Малаховскою, село Напрудское оу города.

Střední církevní slovanština

О осьмихъ частѣхъ слова

- 1. gramatické dílo v *Slavia Orthodoxa* vzniklé asi ve 14. stol. v Srbsku nebo na Athosu
- Překlad **řecké mluvnice** Apollónia Dyskola
- Vysvětluje základní mluvnické pojmy, skloňování a časování Vysvětluje csl. mluvnici podle řecké (takže např. rozlišuje 5 pádů).
- Všimá si, že slovanština (**въ словѣнскомъ ꙗзыцѣ**) nemá člen (**различіе**), řecký člen překládá **иже, таже, ꙗже**
- Terminologie ještě odlišná (vše kalky z řečtiny), ale některé termíny již současné, např. **нарѣчіе, прѣдлогъ, причестіе**, objevuje se pojem **видъ** (είδος) vs. **рѣчь** (verbum), **право падєніе** (casus nominativus), **вѣразь** (persona)
- Také 1. tištěná mluvnice (Граматыка словєньска языка, Vilnius 1586)

Гоуть же въ именехъ³⁰ и друугаа²⁰ раздѣленіа, въ моужьскомъ же коупно и женьскомъ и среднемъ. шкѡ оубѡ имень ꙗвляють¹⁷ се шещѡа всемоу кѣстьствоу, (ока же собѡа коемоуждо съставоу)³¹, шкѡ се³². въ моужьскомъ имени всемоу кѣстьствоу (общє имє кѣсть³³) моужь, собное же съставомъ Петръ, Павѡ. въ женьскомъ же шещѡе всемоу кѣстьствоу имє кѣсть жена, собное же съставомъ Гѡрьѡ, Ѧньѡ. въ срѣднемъ же имени шещѡе всемоу кѣстьствоу кѣсть имє соущїство, собное же съставомъ нево, дрѣво, желѣзо.

Гоуть же въ именехъ³⁴ и числа: єдино, двоино, множно. и оубѡ єдино прѣдѣвнѡмъ. двоино же кѣсть се: права³⁵ чловѣка, родѡа³⁵ чловѣкоу, виновѡа³⁵ шкѡже и права³⁵, дѡтелѡа³⁵ чловѣкома, зѡтелѡа ѡ чловѣка. въ женьскомъ¹⁷ же имени двоино сице: права женѣ, родѡа³⁵ женинѣ, дѡтелѡа³⁵ женама, виновѡа³⁵ шкѡже и права³⁵, зѡтелѡа³⁵ ѡ женѣ. въ срѣднемъ же двоиноа сице соуть: права³⁵ кѣстьствѣ, родѡа³⁵ кѣстьствоу, виновѡа³⁵ шкѡже и права³⁵, дѡтелѡа³⁵ кѣстьствѡма, зѡтелѡа³⁵ ѡ кѣстьствѣ. множноа³⁶ же сице соуть: права³⁵ чловѣци, родѡа чловѣкъ, виновѡа³⁵ чловѣкы³⁷, дѡтелѡа³⁵ чловѣкомъ, зѡтелѡа³⁵ ѡ чловѣци. въ женьскомъ¹⁷ же имени множноа сице: права³⁸ жены³⁹, родѡа³⁸ женѣ, виновѡа³⁸ жены, дѡтелѡа³⁸ женама, зѡтелѡа³⁸ ѡ жены³⁹. срѣднєго же имени множноа сице: права³⁸ кѣстьства, родѡа³⁸ кѣстьствовѣ, дѡтелѡа³⁸ кѣстьствѡмъ, виновѡа шкѡже и права³⁸, зѡтелѡа³⁸ ѡ кѣстьства.

Vývoj u jižních Slovanů

- **Krise knižního jazyka** v bulharském prostředí
 - vernakulární jazyk se příliš oddálil od knižního (typologické rozdíly – balkanismy, např. zánik deklinace)
 - knižní jazyk si udržuje velkého množství písmen bez opory ve fonologii jazyka (И/Ѥ, Ж/Ѧ), míšení písmen a mluvnických tvarů vede k nejasnostem.
 - bohoslužebné texty se stávají obtížně srozumitelné.
- **Změna liturgického řádu** v pravoslavném světě
 - Podnítí revizi bohoslužebných textů
 - V bulharském prostředí (na Athosu) se fixuje archaická a grécizující podoba knižního jazyka, která se rozšíří do 2. bulharské říše (tzv. **trnovský pravopis**)
- **Šíření srbského státu:**
 - v jeho rámci dojde k fúzi trnovského pravopisu a dosavadního srbského typu (tzv. rašského pravopisu) → archaizující a grécizující **resavský pravopis**
- **Kulturní a politický rozkvět** Srbska a Bulharska v pol. stol. (carové Ivan Alexandr, Štefan Dušan Silný, patriarcha Evtimij Trnovský) → **prestiž tam vzniklých textů a nových církevněslovanských pravopisů**
- **Dobytí Balkánu** Osmanskou říší: Kosovo pole 1389, dobytí Bulharska 1393/6, dobytí Srbského despotátu 1459

Rozdíly mezi typy csl.

Trnovská norma (Bulgarsko)	Rašská norma (Srbsko)	Východoslovanská norma
řecké přízvuky a přídechy	tečky nad některými písmeny	bez diakritiky
míchání jerů, pajeřík	pouze měkký jer	jery vokalizovány nebo na konci slov označují tvrdost/měkkost
мѣченикъ	моученикъ	мученикъ
памѣть	памѣть	памѣть
мѣлѣет сѧ	мѣлѣють сѧ	мѣлѣють сѧ
мѣждоу	мѣждоу	межю
прѣвыи	прѣвыи	первыи
житїѣ	житиѣ	житиѣ
зѣло, сѣло	зѣло	зѣло
добраѧ зѣмлѣ	добраѧ зѣмлѣ	добраѧ зѣмлѣ
сѣтворѧ	сѣтворѣу	створю
прѣдѣ	прѣдѣ	прѣдѣ
нагыи	нагыи	нагини

Konstantin Kostenecký

- Zřejmě bulharský učenec, který na zač. 15. stol. sepsal v Srbsku pravopisný traktát **СКАЗАНІЕ ИЗЪЯВЛЕННО Ѡ ПИСМЕНЕХ**
- Vyzývá o přiblížení k řeckému originálu, zastavení variability a nepřesnosti překladu, která vede k herezi => cílem **ТЪНКОТА** (elegance, jednoznačnost)
- Princip pravopisu je *antistich*: odstranění homografie slov pomocí (v srbštině) homofonních písmen (např. **Ѳ/Ѣ**, **Ѡ/ѡ**, **и/ы**, interpunkční hodnota jeru)
- Rozlišuje jednotlivé csl. variety podle geografických názvů (srbština, bulharština), od nich odlišuje *prostý jazyk*

ⲁ

’О ѲХЪЖЕ ПРѢЛЪЩАЮТСЕ НѢЦІН ГЛ҃ЮЩЕ ѠНН, ѡКО СРЪБСКЫЙ КЪЗЫКЪ ПО-
ВѢЕТЪ ТАКО РЕЦИ, ѲННЫЙ ЖЕ, ѡКО ВЛЪГАРСКИЙ, ѲЛН ѲНН. НѢСОУТЬ СІА ТАКО. ВЪ
НАЧЕЛѢ ВѠ ХѠТЕЩЕН ѲЗДАТИ КЪ СЛОВѢНСКЫМЪ КЪЗЫКЪ, ѲВѢ Ѣ ѡКО НЕ КЪЗМО-
ГОШЕ ВЛЪГАРСКИЙ КЪЗЫКЪ, ѡЩЕ Ѳ ГЛ҃ЮТЬ НѢЦІН ѡКО СІ ѲЗДАСЕ. КАКО ВѠ
ТЪНКОТА ТЪЛЛИНСКАА ѲЛН СЪРІНСКАА ѲЛН ѢВРѢНСКАА МОЖАШЕ ѲЗДАТИСЕ ДЕВЕ-
ЛЪНШЫЙ КЪЗЫКЪ; НЪ НИ СРЪБСКЫЙ ВЫСОКЫЙ ГЛ҃Ѡ Ѳ ТЪСКНЫЙ. ТЪМЪ ЖЕ ПРОРАЗОУ-
ДИШЕ ДОБѢТН ѠНН Ѳ ДНВНН МОУЖЕ, Ѳ ѲЗВРАВШЕ ТЪНЧАНШЫН Ѳ КРАСНЪНШЫН
РОУШЫМЪ КЪЗЫКЪ, КЪ НЕМѠЖЕ ПОМОЩЬ ВЪДАСЕ ВЛЪГАРСКЫН Ѳ СРЪБСКЫН Ѳ
ВОСНЬСКЫН Ѳ СЛОВѢНСКЫН Н ЧЕШКАГО ЧѢ Ѳ ХРЪКАТСКЫН КЪЗЫКЪ, ВЪ ТЪЖЕ ВЪ-
МѢСТИТИ ВЪЖЕВНАА ПИСАНІА. Ѳ ѲЗДА СЕ СІЩЕ. ВЪЗЕШЕ ВѠ ѲЗДАЮЩЕН ГЛ҃Ъ ГРЪЧЪ-

Revize pravoslavné csl.

- V prostředí Athosu a Bulharska se během revize bohoslužebných textů ustanovila archaizující varieta csl. maximálně (i vizuálně) napodobující řecké originály: **střední církevní slovanština**
- Tento proces probíhá paralelně s **hésychastickou** renesancí na Athosu > šíření překladů hésychastických klasiků v csl. překladech a vznik nových originálních textů
- Po zmírnění tlaku Zlaté Hordy se zintenzivnily **kontakty východních a jižních Slovanů** v pravoslavných centrech (Athos, Konstantinopol) – východoslovanští mniši po návratu na Rus přinášejí nové texty (od 90. let 14. stol.)
- **Bulharští učenci** působí v dalších slovanských oblastech: Srbsko (Konstantin Kostenecký † po 1431), Moldávie a Kyjev (Kyprián † 1406 a Grigorij Camblak † asi 1420) i Moskva (Kyprián, Pachomij Logofet († po 1484)
- **Dobytí Bulharské říše Osmany** (1393/1396) způsobí přesun kulturního centra na sever (přenos rukopisů a přesun mnichů): centrem nejarchaictější trnovské csl. se stává **Moldávie a Valašsko**.

Důsledky šíření textů v trnovském pravopise na Rusi

- Přesné opisování textů z bulh. prostředí a pak jejich nápodoba (**móda**) - tvoření vlastních textů **podle prestižních vzorů**
- **Obrovská variabilita** pravopisu východoslovanských textů (míšení starého a nového) až do zač. 16. století v Moskevské Rusi a do zač. 17. stol. v Polsko-litevské unii a Uhersku
- Nový pravopis se šířil **v jednotlivých východoslovanských státech různě**: dříve v Kyjevě a Moskevské Rusi (východisko Trojice-Sergijevská lavra), nejpozději v Novgorodě (20. léta 15. stol.)
- **Zastavení sbližování csl. a vernakulárního jazyka** (odloučení výslovnosti od psaného jazyka).
- Velmi pozvolná krystalizace **nového pravopisu** jako kompromisu mezi původním a trnovským.
- Nový pravopis postupně **ovlivňuje liturgickou výslovnost** a později i vernakulární jazyk (přízvukování, bulharská podoba slov)

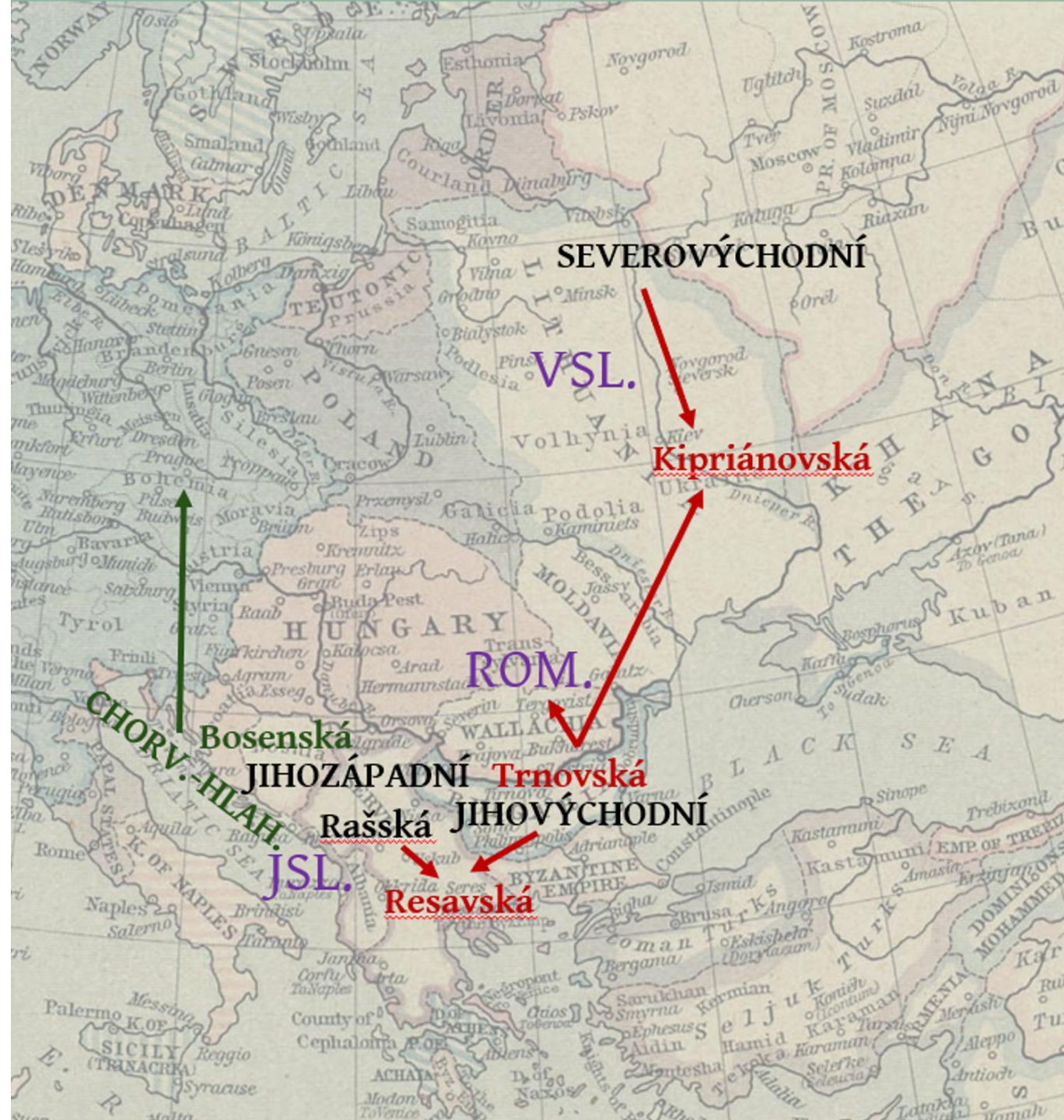
Paleografické změny

- Změna materiálu: papír místo pergamenu
- Změna typu písma, místo *ustavu* (unciála) => *poluustav* (semiunciála)
- Změna ornamentů (místo zvířecích rostlinné a geometrické)
- Zavedení kaligrafického typu písma *вѣзъ*
- Preference zlata a stříbra místo červené barvy
- Převzetí jihoslovanských písmen či nových tvarů, typické **ѣ, ѓ, ѿ, ѡ, ѣ, ѡ, ѣ, ѡ** mohou se objevit řecké tvary písmen, respektuje se řecký pravopis řeckých slov, hravé zápisy **око, очи, много, читъ**
- Zavedení interpunkce a diakritiky: tečka, dvojtečka, středník (= otazník), řecké přídechy a přízvuky

Pravopisné změny

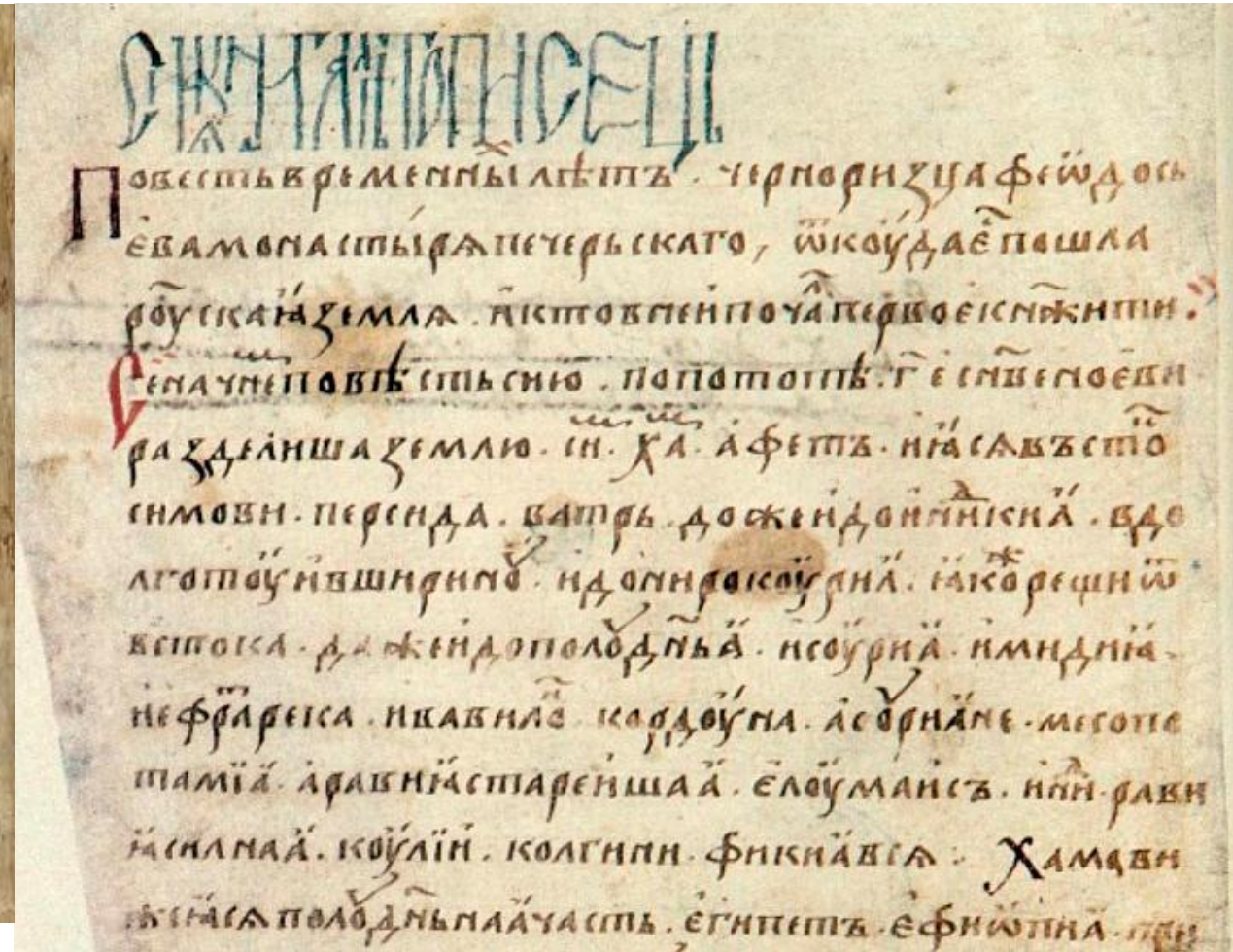
Trnovská norma (zejm. Moldávie)	Resavská norma (Jižní Slované)	Nová východoslovanská norma
řecké přízvuky a přídechy		
míchání jerů, pajeřík		
МЖЧЕНИКЪ	МОУЧЕНИКЪ	МОУЧЕНИКЪ, vzácněji МЖЧЕНИКЪ
ПАМЯТЬ	ПАМЕТЬ	ПАМЯТЬ
ПВЛѢЕТ СѦ	ПВЛІАЮТЬ СѢ	ПВЛАЮТ СѦ/ПВЛАЮТ СѦ
МЕЖДОУ		МЕЖДОУ/МЕЖЮ
ПРЪВЫН		ПРЪВЫН/ПЕРВЫН
ЖИТІЄ		
СѢЛО		
ДОВРАД ЗЕМЛѢ	ДОВРАД ЗЕМЛІА	ДОВРАД ЗЕМЛА
СЪТВОРА	СЪТВОРОУ	СЪТВОРЮ, СОТВОРЮ
ПРѢДЪ		ПРѢДЪ/ПРЕДЪ
НАГЫН		

Další změny podle jihoslovanského vzoru

- Změny v liturgické výslovnosti podle bulharského csl. úzu:
 - Preference *dj > жд (межю > междоу)
 - Preference ju- na zač. (оуныи > юныи)
 - Vokalizace slabých jerů v předponách: (свѣтъ > съвѣтъ > совѣтъ)
 - Tvrdá koncovka 3. os. носитъ > нѳситъ, kromě естъ, быстъ, нѣстъ.
- Změny v lexiku a sémantice: např. въспитаніе ,vzdělání“
- Převzetí řeckých vazeb (byly i ve stsl.), např. nedostatek dvojí negace: нико́же видѣ
- Stylistické změny: tzv. плетѣніе словесъ (květnatý styl s mnoha citáty, metaforami, synonymy a antonymi, přirovnáváním), např. spisy Epifanije Přemoudrého: *Život Sergije Radoněžského* a *Život Štěpána Permského*

Porovnání dvou redakcí PVL (1377 a 15.st.)

Tendence písenných jazyků v 15. stol.

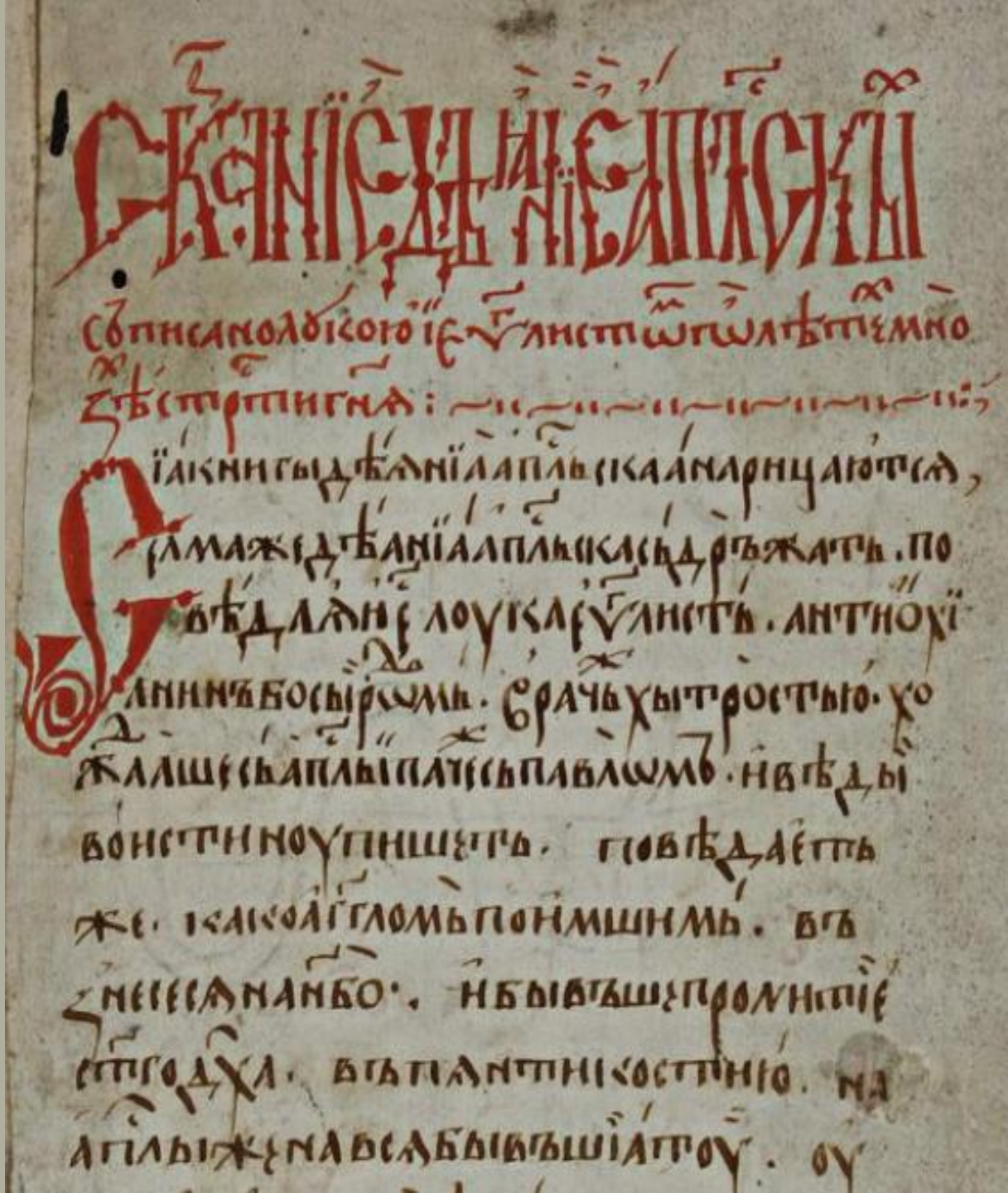
Moskevská Rus

- **Standardní** (liturgické a biblické texty, nábožen.): míšení původních vsl. a jsl. rysů, tendence k archaizaci
- **Hybridní** (letopisy a historická beletrie): roste preference knižních (csl.) forem
- **Úřední:** vzniká kancelářská kurzíva (*скопонець*), jazyk téměř neovlivněn jihoslovanským vlivem (pouze tvary některých písmen, např. prosazení *ы*, *т*).

рождѣ стпѣхѣа . іоу рождѣшоу сѣа . **ГЛАВА . Ѳ . 340 . Г .**
іоу же рождѣшоу сѣа въ вѣдлѣемѣ іоуденстѣмѣ , въ днѣ ірода
црѣа . Сѣвалѣ снѣи ѡиѣтѣ поклѣ приидоша въ іерлѣимѣ глѣюще ,
гдѣ ѣрождѣ сѣа црѣ іоуденскыи . вѣдѣхѣомъ бо сѣа доу ѣго на во
стпѣцѣ , и приидохомъ поклони ти сѣа . слышавъ же црѣ
ірѣа , смоу ти сѣа и въ сѣа іерлѣимѣ стѣни . и сѣа брашѣ въ сѣа
прѣво сѣенныкы и кнѣжнныкы людскыи . въ прашаашѣ
ѡнихѣ гдѣ ѣсѣа ража сѣа . ѡни же рѣкоша сѣа , въ вѣдлѣ
емѣ іоуденстѣмѣ . плако бо ти сѣа по сѣа прѣкомѣ . и тѣи вѣдлѣ
емѣ іерлѣимѣ іоудова . ни ти ма же менши ѣсѣа въ вѣдлѣ іерлѣимѣ іоудова
и сѣа бѣ бо и сѣа дѣтѣи вождѣ и же оу пасѣти люди моу іерлѣимѣ .
Тотѣа ірѣа тѣа призвавъ хѣи , и сѣа тѣа повѣлаше ѡнихѣ вре
мѣ , и вѣлаша сѣа въ гдѣи , и послаи хѣи въ вѣдлѣемѣ , рѣче .
шѣи сѣа тѣа и тѣа и сѣа тѣа іерлѣимѣ іоудова . іерлѣимѣ іоудова

Litevské velkoknížectví

- **Standardní:** působení jihoslovanských intelektuálů (metropolité Grigorij Camblak a Kyprian) katalyzuje jsl. vliv, použití standardní variety se však spíše zužuje
- **Hybridní:** oddaluje se od csl., postupně žánrově roste, od konce století i beletrie, začíná pronikat i do náboženské sféry
- **Úřední** (právo a tzv. Litevská metrika): kolísá mezi běloruským a volyňským typem, vstřebává terminologii vycházející z polštiny
- **Vernakulární** litevština se v písmu nepoužívá

- **Standardní**
 - Ve 14. stol. snad halyčsko-volyňská csl.
 - Od kol. 1400 trnovská norma, v níž jsou přepisovány především bulharské texty
 - Výslovnost kompromisem mezi vsl. a bulh. (ѡ/ѣ /ja/)
- **Hybridní**
 - původně není (málo lidí umí slovansky => chybí původní tvorba), v 16. st. historiografie
- **Úřední**
 - vychází z haličsko-bukovinského dialektu, v němž rostou vlivy csl., rumunštiny a originální terminologie => stává se hybridní
 - Původně pravopis podle halyčsko-volyňské výslovnosti, mění se na bulharský (včetně vsl. slov: **Горлов > Хрълов** (Hârlău), **ДИЛО/ѡ сестри**)
 - Základ díla Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. (1977-8)
- **Vernakulární**
 - rumunština se v písmu nepoužívá, ale objevují se vlastní názvy a jednotlivá slova, vzniká cyrilský způsob zápisu (**МѢНДР-** > **МЖНДР-**)

Moldávie

168

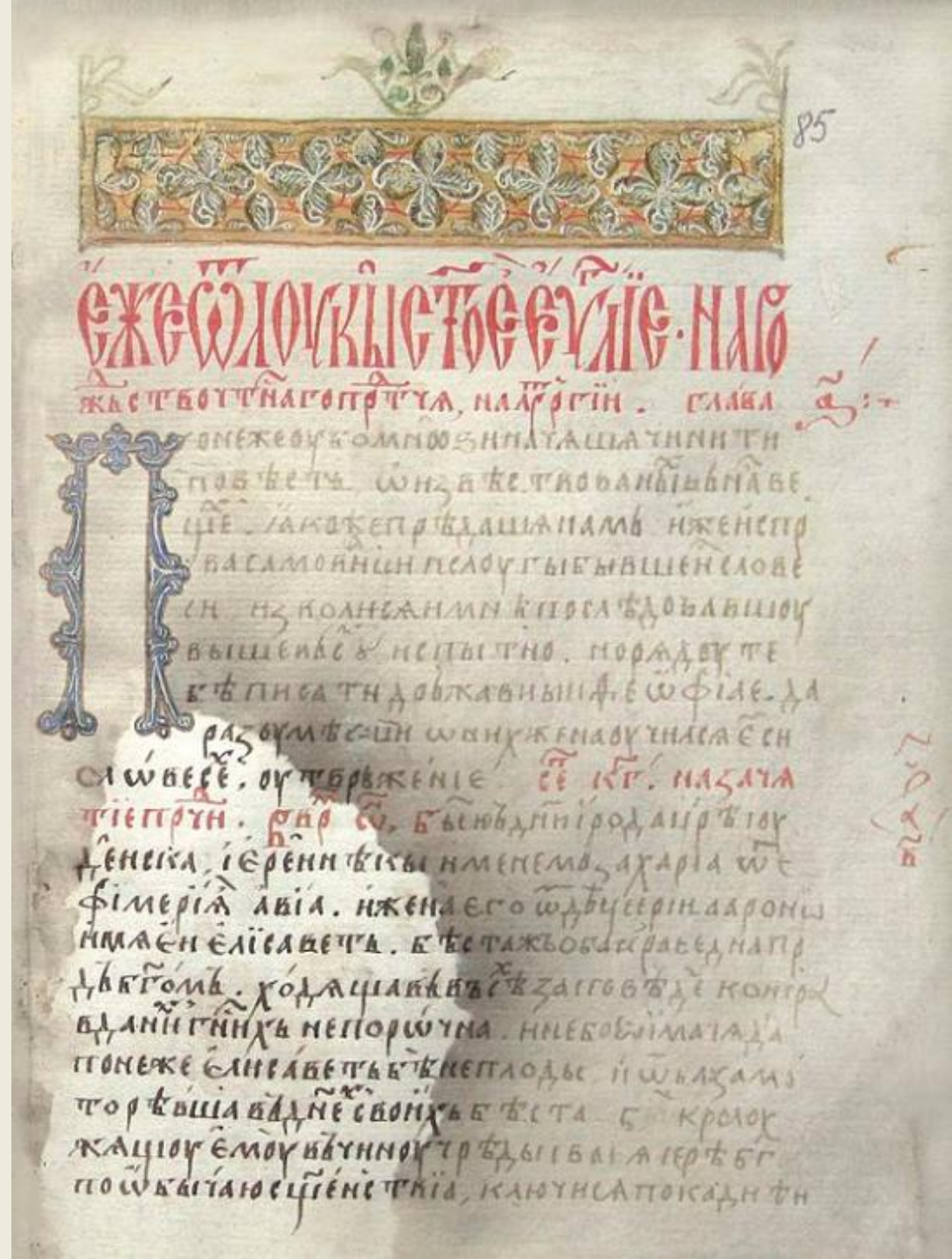
14<70> (69<78>) iulie 18, Suceava.

† М(н)л(о)стію б(о)жією, мы, Стефан(ъ) воевода, г(о)сп(о)д(а)ръ Земли Молдавскон. Знаменито чиним(ъ) нс сѣмъ листомъ нашим(ъ), вѣсѣмъ¹ кто на н(ъ) оузрит(ъ) или его оуслышитъ чтѣчи, колнж(е) тог(о) кому боудетъ потребизна, вже прѣндоша² прѣд(ъ) нами и прѣд(ъ) нашим(ъ) митрополитом(ъ), квр Тевктнстом(ъ), и прѣд(ъ) епискупом(ъ) нашим(ъ), квр Тарасіємъ, и прѣд(ъ) оуслими нашими молдавскими бояре, йнна, сестра Добрулова логофет(а), и по своен доброн воли, никим(ъ) непонужена, ни оуслювана, и дала своимъ племенником(ъ), пану Барсу комису и брату его, пану Шумшану, два села, на имѣ Коблячии(и) и Билосовци, над(ъ) Нистри.

Того радї, мы, видѣвши доброе произволенїе и данїе що дает(ъ) йнна слугам(ъ) нашим(ъ), пану Барсу комису, и брату его, Шумшану, тих(ъ) прѣд(ъ) речених(ъ) сел(ъ), що нх(ъ) коупил(ъ) с(ы)нъ ен, Гидѣ, шт(ъ) правого оурика монастыря нашего шт(ъ) Немець шт(ъ) нгумена именем(ъ) Ивасафъ и шт(ъ) оурих(ъ) братїа живащому въ том(ъ) монастырь, ндеже ест(ъ) храм(ъ) Бѣзнесеїе г(о)спода б(о)га и спаса нашего, Ісусу Х(ри)ста, за ѿ злат(ъ) татарских(ъ), ино мы такожде есми дали имъ тих(ъ) прѣд(ъ) речених(ъ) сел(ъ) да ест(ъ) им(ъ), шт(ъ) нас(ъ), оурик(ъ) и сѣ оуслим(ъ) доходомъ, и дѣтемъ нх(ъ) равно, и оуинчатомъ нх(ъ), и праоуинчатом(ъ) нх(ъ), и праштврѣтомъ нх(ъ) и вѣсему роду нх(ъ), кто сѣ избере(ъ) или ближии, непоручено николнж(е), на вѣки.

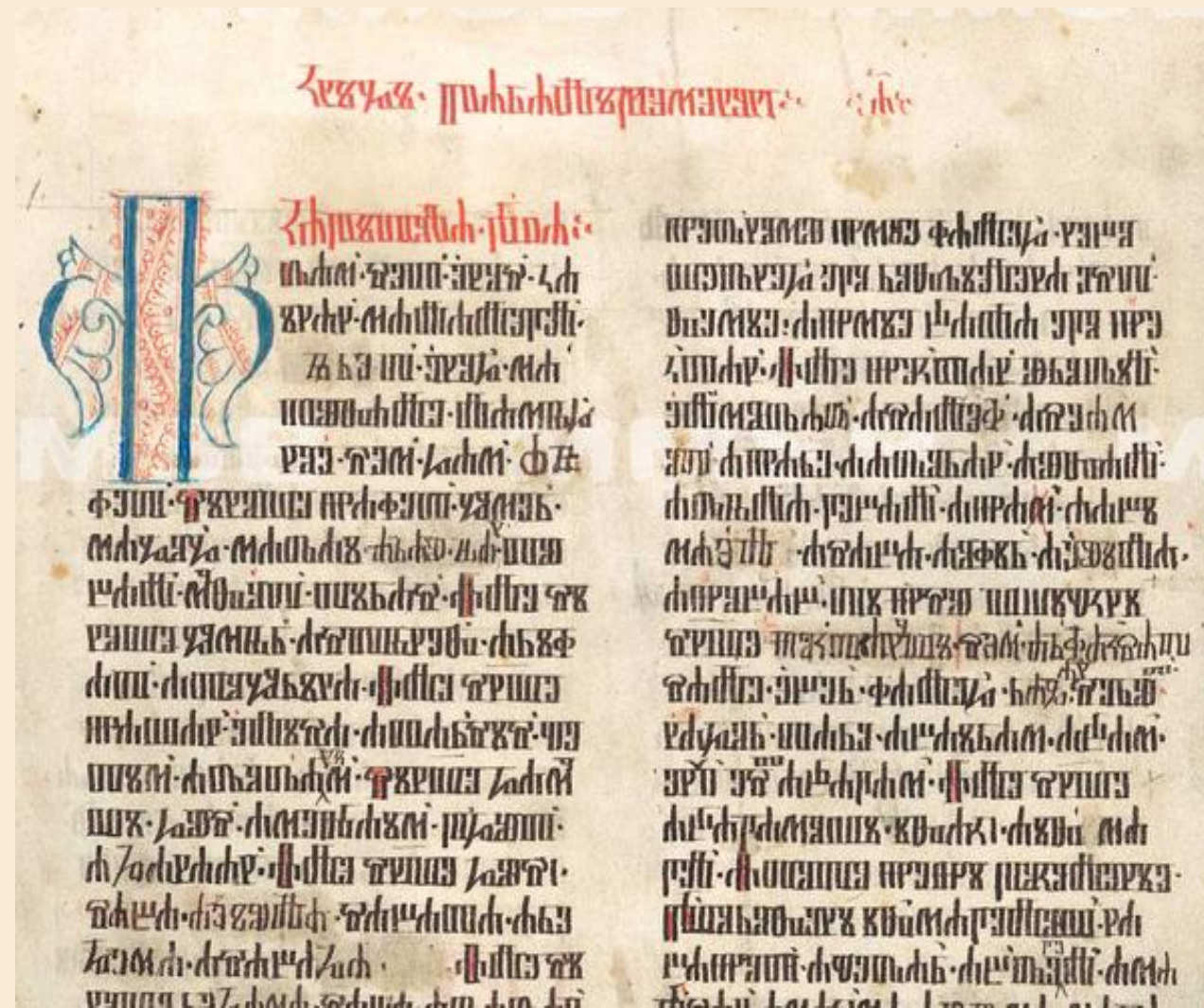
Podkarpatská Rus (Uhersko)

- Standardní
 - trnovská norma (liturgické a biblické texty) obohacená o vsl. prvky
- Hybridní
 - objevuje se až v 17. stol.
- Úřední
 - latina, dochovala se 1 listina ve vsl.-csl. z rumunskojazyčného prostředí (1404)

Srovnání: České země (14.-15.st.)

- **Latina:** používá se ve všech sférách
- **Němčina:** postupně proniká do většiny sfér
 - Bible
 - Od zač. 14.st. úřední jazyk (nejdřív lokálně, od pol. 14.stol. centrální kancelář)
 - 2.p. 14.stol. nejstarší lat.-něm. Slovník v českých zemích (Abba)
- **Čeština:** postupně proniká do většiny sfér
 - Bible (latinkou i hlaholicí)
 - kon. 14.st. úřední jazyk (nejprve komunikace se šlechtou, od 1430 šíření administrativní češtiny v polskojazyčném Slezsku)
 - pol. 15.st. odborná literatura
 - Klaret † 1370: slovníky (Bohemář, Glosář, Vokabulář gramatický)
- **Církevní slovanština**
 - chorvatský typ se používá v Emauzech 2. pol. 14.st.-zač. 15.st.

Bibliografie

- Kiparsky, V. *Russische historische Grammatik. Band III. Entwicklung des Wortschatzes*. Heidelberg 1975
- Thomas, G. *Middle Low German Loanwords in Russian*. München 1978.
- Trunte, N. H. *Славенскій языкъ. Ein praktisches Lehrbuch des Kirchenslavischen in 30 Lektionen. Band 2*. München 1998.
- Wexler, P. *A Historical Phonology of the Belorussian Language*. Heidelberg 1977
- Worth, D. S. *The Origin of Russian Grammar*. Columbus 1983

- Алексеев, А. А. *Текстология славянской Библии*. С. Петербург 1999.
- Живов, В. М. *История языка русской письменности*. Москва 2017, том II.
- Турилов, А. А. *Межславянские культурные связи эпохи средневековья и источниковедение истории и культуры славян*. Москва 2012.
- Успенский, Б. А. *История русского литературного языка (XI-XVII вв.)*. München 1987.
- Филин, Ф. П. *Происхождение русского, украинского и белорусского языков: историко-диалектологический очерк*. Ленинград 1972
- Шевельов, Ю. *історична фонологія української мови*. Харків 2002
- Шипова, Е. Н. *Словарь тюркизмов в русском языке*. Алма-Ата 1976.

БЛАГОДАРЖ О ЛЮБОСЛЫШАНИИ!

Спасибо за внимание!

Дякую за увагу!

Дзякуй за ўвагу!

Дякую за позорность!